

[0540] NOCHRIS 'JONKER PYT EN SIBBEL'¹

Yn 1974 forskynde yn *Us Wurk* in stik fan de hân fan professor Buma, mei as titel: "Verzeihen Sie, mein Herr Baron"². Yn dat artikeltsje fortelt Buma dat it him nij dien hat dat oant dy tiid ta noch nimmen de tekst fan it Dútske fers 'Verzeihen Sie, mein Herr Baron' bisette kind hie, it fers dat neffens in birjocht yn de 'Naricht' op 'e twadde printinge fan *De Lapekoer fen Gabe Skroor* (1829) it foarbyld west hie foar Eeltsje Halbertsma, doe't er syn 'Jonker Pyt en Sibbel' skreau.³ Professor Buma hie dy tekst nammentlik al fyftjin jier yn 'e hûs, nei't er dy opfrege hie by it Deutsches Volksliedarchiv to Freiburg im Breisgau en neffens him waerd it nou alris tiid om dy foar it ljocht to bringen. Buma jowt fan de acht teksten dy't er út Freiburg krigen hat twa foarbylden. Dêrnei giet er hwat djipper yn op 'e forskillen tusken de Dútske tekst en Halbertsma syn liet '... ien briefke oan Deutsches Volksliedarchiv to Freiburg i. Br. hie genôch west' skriuwt professor Buma (o.w. side 73). Sa'n briefke hie ik al yn 1972 skreaun. Ik wie op 'e sneup nei Eeltsje Halbertsma syn foarbyld foar 'Jonker Pyt en Sibbel', om't ik sa graech witte woe oft der yn dat foarbyld ek praet waerd fan in houlik mei de lofterhân (sjoch *It Beaken* 35 (1973) side 24 e.f.). Ik hie in Dútske oersetting fan 'Jonker Pyt en Sibbel' nei Freiburg stjûrd mei de fraech oft der faeks soksoarte lieten yn it Volksliedarchiv biwarre bleaun wiene. Ik haw doe in tal fotokopyen weromkrige, mar dêr waerd nearne in houlik mei de lofterhân yn neamd.

Nei it forskinen fan prof. Buma syn artikel haw ik dy fotokopyen wer út myn laed helle en doe die bliken dat de lieten dy't my tastjûrd wiene, hiel oars wiene as de tekst dy't prof. Buma publisearre hie. Sa sjocht men dat in lyts forskil yn wurkwize in great forskil yn risseltaet opsmite kin: prof. Buma hie frege om de tekst fan 'Verzeihen Sie, mein Herr Baron' en hie acht lêzingen krigen; ik hie frege om in Dútske fersy fan 'Jonker Pyt en Sibbel' en hie sawn lieten krigen, dêr't letter noch ien bykaem.⁴ Ik leau al dat "myn" lieten folle mear bisibbe binne oan 'Jonker Pyt en Sibbel' as 'Verzeihen Sie, mein Herr Baron'. It binne:

a: Guten Morgen liebes Lieschen mein (Hamburg Band I s. 29-32 = DVA BL 1587)

b: Guten Morgen Lieschen, liebes Kind (Staatsbibliothek Oldenburg Sprach. XIII 4c = DVA BL 4486)

c: Hör' doch, Gretchen, nur zwei Worte,

) H. Frischbier, Preu-

d: Sag', o Schönste, willst du lieben,

) sische Volkslieder

e: Komm' doch, du schönes Bauermädchen,

) in plattdeutscher

f: Guten Morgen, Lischen, liebes Kind,

) Mundart, Königsberg

g: Liskén, Liskén, schenet Kind

) i. Pr. 1877, s.7-13

h: Sag o Schöne, willst Du lieben

Wolfgang Steinitz,

Deutsche, Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten, Berlin 1955-1962, side 163-164.

De earste beide teksten komme fan saneamde Fliegende Blätter en de foarste, 'Guten Morgen, liebes Lieschen mein', is yn de njoggentjinde ieu gauris op soksoarte pamfletten to finen. It ûnderwerp fan dy lieten is itselde as dat fan 'Jonker Pyt en Sibbel' en fan 'Verzeihen Sie, mein Herr Baron': it forhael fan in jonker en in boerefaem; de jonker wol de faem hawwe, sy stegeret him ôf en seit dat se al in frijer hat.

Hwat is nou it aparte oan dy teksten? Neffens my komme se it Fryske 'Jonker Pyt en Sibbel' folle mear binei as 'Verzeihen Sie, mein Herr Baron'. Professor Buma seit as er 'Jonker Pyt en Sibbel' forliket mei 'Verzeihen. Sie, mein Herr Baron': 'It ûnderskie tusken dokter-om syn skepping en de Dútske grounslach is sa great dat it gjin doel hat en hâld dy beide njonken inoar. /.../. Wylst yn it Dútske fers de baron net ienris oan it wurd komt, hat dokter-om der in gearspraek, in seldsum libben toanieltsje fan makke' (*o.w.* s. 76, 77).

Fan de boppe neamde teksten is ien alhiel yn it Leechdútsk skreaun (*g*), de sân oare binne yn twaspraek-foarm mei ôfwikseljend heechdútsk (de jonker) en leechdútsk (de faem). Steinitz jowt as taljochting by de tekst dy't er ôfprinte hat: 'Im niederdeutschen ostelbischen Junkergebiet waren "Duette" zwischen einem Junker und einem Bauern- oder "Hofemädchen" weit verbreitet, in denen der Junker hochdeutsch um das Mädchen schmachtend wirb', das Bauernmädchen ihn aber plattdeutsch mit groben Antworten abweist.' Buma seit (*o.w.* side 77): 'De Dútske baron is in Fryske jonker wurden, foar de net neijer oantsjutte Dútske faem kaem de slotboersdochter Sibbel yn 't plak en de earne Dútske boerefeint waerd omneamd ta Rommert.'

Yn "myn" teksten binne allinnich "Junkers" oan 't wurd, yn trije wurdt de namme fan de faem net neamd, yn ien hjit se fan *Gretchen* (*c*), mar dat kin ek wol in hwat algemiene oanspraekfoarm foar in famke wêze), yn de oare fjouwer is har namme *Lieschen* (*a, b, f, g*) en alle lieten jowe ek de namme fan de frijer: *Hans*.

'Foarbyld en neifolging (út de fierte!) skele lykwols fuotten en fiemen, as wy de toan fan it gehiel acht slagge. Yn it Dútske gedicht is dy yn allen guodlik, by it nuete om't ôf, op syn heechst in bytsje ironysk yn 'e lêste rigels. De faem neamt dêr de baron sels 'artig, jung und schön' en ûntskuldiget har min ofte mear, as se him blau jowt. Forlykje dêr de figueren ris mei dy't de Fryske biwurker foar ús útbylde hat.' (Buma, *o.w.* side 77).

As wy "myn" teksten lêze, docht bliken dat de toan dy't de beide figueren tsjin elkoar brûke deselde (en somtiden sels noch skerper) is as yn 'Jonker Pyt en Sibbel'.

Lit ús dy lietteksten ris neijer bisjen. Sa as ik boppe al sein haw, is ien tekst alhiel yn it Leechdútsk skreaun (*g*) en dy tekst falt dus ôf as mooglik foarbyld foar 'Jonker Pyt en Sibbel'. Der bliuwe sawn teksten oer. De toan yn liet *e*, 'Komm' doch, du schönes Bauernmädchen' is oars as yn de oare lieten en as yn it Fryske liet. Wylst

hyltiten oan 'e ein fan it liet de beide persoanen rêstich útinoar geane, einiget dit liet mei skellen en tsieren. De jonker neamt de faem 'du dicke Bauerngangs', de faem ropt dan 'Na set doch ener den Esel mal an'. Sok geketter fine wy net yn 'Jonker Pyt en Sibbel', dat ek dit liet sil Halbertsma wol net brûkt hawwe. Alhoewol't yn de 'Naricht' op *De Lapekoer fen Gabe Skroor* it liet 'Verzeihen Sie, mein. Herr Baron' as foarbyld neamd wurdt, dêr't Eeltsje Halbertsma syn 'Jonker Pyt en Sibbel' nei biwurke hat, liket it al hwat oannimliker dat er in "Junker und Bauernmädchen-Duett" yn 'e holle hie, doe't er syn liet skreau. De seis lietteksten *a*, *b*, *c*, *d*, *f* en *h* soene allegearre dat foarbyld west hawwe kinne. Forlykje bygelyks de foarste rigels fan *a*: 'Guten Morgen, liebes Lieschen mein, guten Morgen schönes Kind, Erwachs du denn nun wieder so zeitig so geschwind,' mei: 'Bonjour mijn allerliefste kind! Zeg, waarom vliegt gij zo gezwind?'. Of: 'Junker bruk he dochs Rasong, Hans he graft hier achtern Thun' mei: 'Ik haw myn sin op Rommert set. Dy wrot dêr yn it roggefjild.'

Mar lit ús leaver de hiele tekst fan liet *a* en liet *b* hjir werjaen:

a: GUTEN MORGEN LIEBES LIESCHEN MEIN

Guten Morgen, liebes Lieschen mein, guten Morgen schönes Kind,
Erwachs du denn nun wieder so zeitig so geschwind,
Komm kehre ehlichst bei mir ein,
Du sollst nicht länger meine Viehmagd sein.

O Junker wes he nich so dwatsch,
He wet ick hef all minen Schatz;
De het mi all den Truring geben,
Un fär den Bengel lat ick min Leben.

Ach Lieschen sey doch nicht so stolz,
Dein Hüttchen ist von schlechtem Holz,
Ein langes Kleid will ich dir geben
Du sollst nicht länger den Frisrock dragen.

Wenn dat de gnädige Fro det sehn,
Den wurd mi wol wat bös geschehn,
Ne ne ick töf nich mehr, färwar,
Den Moder het de Klüten gar.

Mein Kind glaub' du nur sicherlich,
Lieb du des Junkers Angesicht,
Mit ersten wirst du meine Frau,
dass weiss ich ganz und gar genau.

O wen Hans dat sehen schul,
Glöf ick wörd he hüt noch dull,
Un wenn dat wüste unse Ohl,
Schlög he mi den Puckel ful;

Ji vörn Kranck wat Schall den dat,
 O Junker schäm he sick doch wat,
 Ne, dat do ick nich, ne ne,
 Ick mut fort na Hus adje.

Nur ein Küschen lass mir reichen,
 Sage obs nicht besser ist,
 Als wenn einer deines Gleichen,
 Dir das rothe Maulcher küsst,
 Nur noch eins, damit du weist,
 Was recht zärtlich Küssen heist
 Schönes Kind, was eilst du fort!
 Schönes Kind, hör nur ein Wort!"

Junker ick fang an to schrehn,
 Mäk he sick nich so gemen,
 He kann sines Glicken freen,
 Ick will Hans und anners ken;
 Junker. bruk he doch Rasong,
 Hans de graft hier achtern Thun,
 Ne, so geit dat nich, ne ne,;
 Ick mut fort na Hus adje.

Doch Morgen wenn de Sünn upgeit,
 Un unse Thorn-Klock fief schleit,
 den gah ich hen un plante Kohl
 Abers den schlöpt he noch wohl.

b:

Guten Morgen Lieschen, liebes Kind! Falladeri juchhei rassa;
 Erwachst am Morgen so geschwind, Fallader Juchhei
 Komm eilend, Lieschen! bei mir ein!
 Du solst nicht länger meine Viehmagd sein, Falladeri, Falladeri, Falladeriderum.

Nu so hei doch ma nich sau Quatsh, Falladeri juchhei rassa;
 He weit, ick hef ja einen Schatz, Falladeri juchhei
 De het mi schon den Truring geven,
 Un för den Bengel lat ick min Leben, Falladeri, Falladeri, Falladeriderum.

Ach Lieschen, liebes Lieschen mein, Falladeri juchhei rassa;
 Wie kannst du dann so thöricht sein, Falladeri juchhei;
 Ich schwörs bei meinem Ordensband,
 Ein Bauer ist kein Edelmann, Falladeri, Falladeri, Falladeriderum.

Ich stah nich af von minem Hans, falladeri juchhei rassa,
 Hei Junker segt dat man sau ganz, falladeri juchhei.
 Denn Hans he is my vel to rar,
 Ick kenn ihn schon drei vulle Jahr falladeri, falladeri, falladeriderum.

Ach Lieschen, vergiss doch deinem Hans, falladeri juchhei rassa.
 Die Woche gehen wir zum Tanz, fallderi juchhei.
 Dann wollen wir uns innig freun,
 In Sammt und Seide sollst du sein, falladeri, fallad. fallader.

Nu lat hei mi doch mal to freden, falladeri juchhei rassa.
 Ick will den Schwienen wat to freten geven, falladeri juchhei.
 En lang Kleed darf ick oock nich drägen,
 Dat wör mi de gnädge Fru wol seggen. Falladeri, falladeri, falladeriderum.

Die gnädige Frau ist alt und schwach, falladeri juchhei rassa,
 Und gilt nichts mehr in dem Betracht, falladeri juchhei.
 Du, Lieschen, warst sonst arm, jetzt reich;
 entschieden ist nun ganz der Streit, fallad. fallad. fallad.

Hei Junker kömmt mi eben recht, falladeri juchhei rassa,
 Einen Junker ick nich nehmen möcht falladeri juchhei,
 Bliev hei doch man by siner Brut,
 Min Hans dei is my lange gut, falladeri, falladeri, falladeriderum.

O Lieschen ist denn alles nichts, falladeri juchhei rassa.
 Erkenne doch die Christenpflicht, falladeri juchhei.
 Erfülle du nur mein Verlangen,
 Und lass dich doch nicht werden bange, falladeri, falladeri, fallader.

Nu fängt hei mi bald an to duren, falladeri juchhei rassa:
 Et is dat ganze Dörp voll Buren, falladeri juchhei;
 Mein Hans, glöf hei, dei is mi recht,
 Und beter als de grote Knecht, falladeri, falladeri, falladeriderum.

Strofe 6, 7 en 8 fan liet *a* komme oerien mei strofe 6, 7 en 8 fan liet *c* Hör' doch, Gretchen, nur zwei Worte'. It kin wêze dat dy trije strofen letter tafoege binne oan de tekst fan liet *a*. Hjir folget ek noch de tekst fan liet *c*:

Hör' doch, Gretchen, nur zwei Worte,
 Stille meine Neubegier
 Bist du nicht aus diesem Orte,
 Wohnt nicht dein Vater hier?
 Nein, dein Blick macht's mir bekannt,
 Du verstellst nur deinen Stand.
 Schönes Kind, was eilst du fort?
 Schönes Kind, hör' nur ein Wort!

Ga hei doch man sine Strate,
Brüd' hei mi man nich so vel,
Su'st kam öck na Hus to spade
On krig' möt dem Bessemstel,
Den dat Derp gehör' öck hen!
Sitt hei denn nich; wer öck ben?
Na dat ös man nuscht, ne ne,
Oeck mot foat na Hus, adje!

Bist du gleich vom Bauernstande,
Ei, so muss ich doch gestehn,
Dass ich in dem ganzen Lande
Deines Gleichen Nicht gesehn.
Gieb mir fernerer Bescheid:
Ist des Vaters Haus noch weit?
Schönes Kind, was eilst du fort?
Schönes Kind, hör nur ein Wort!

O hei wöll man Kortwil drive,
Sine Posse kenn' öck schon!
Oeck war doch ver em wol bliwe,
Hei ös ja en Junkerssohn.
Hei ös doch to glatt fer mi',
Ok vel riker as öck si -
Ne, dat ös man nuscht, ne ne,
Oeck mot foat na Hus, adje!

Glaube mir, du selten Schöne,
Dass dein Strahl mich fesseln kann,
Denn meist alle Junkerssöhne
Sehen nichts als Schönheit an!
Deiner Wangen ros'gen Flor
Zieh' ich tausend Fräuleins vor. -
Schönes Kind, was eilst du fort?
Schönes Kind, hör nur ein Wort!

Wenn dat onser Hans sulld' sene,
O hei wurd' noch hide doll -
Sach et vollens onse Ole,
Schlog se mi' den Puckel voll.
I vor'n Krankert; wat sull dat,
Junker, schäm' hei söck doch wat!
Ne, dat ös man huscht, ne ne,
Oeck mot foat na Hus, adje!

Nur ein Küsschen lass dir reichen!
Sage, ob's nicht besser ist,
Als wenn einer deines Gleichen
Dir das rothe Mündchen küsst?
Nur noch eins, damit du weisst,
Was recht zärtlich küssen heisst:
Schönes Kind, was eilst du fort?
Schönes Kind, hör nur ein Wort!

Jeder bliw' bi sines Glicke,
 So ne Dern ös em to schlecht.
 Hei kann ja na Freileins kicke,
 On fer mi ös Hans schon recht.
 On öm Bängelrock to gane,
 Dat sull mi' wol doll anstane –
 Ne, dat ös man nascht, ne ne,
 Oeck mot foat na Hus. - Adje!

Dizze "Junker und Bauernmädchen-Duette" wiene, neffens Steinitz, 'weit verbreitet' en meastentiids waerden de teksten ôfprinte op Fliegende Blätter.⁵ It kin wêze dat Eeltsje Halbertsma in tekst as foarbyld brûkt hat dy't net biwarre bleaun is, it kin wêze dat er in frije biwurking makke hat fan ien of mear lieten as 'Guten Morgen, liebes Lieschen mein' of 'Höre Gretchen, nur zwei Worte'.

Mar hwerom wurdt dan 'Verzeihen Sie, mein Herr Baron' as boarne foar 'Jonker Pyt en Sibbel' neamd? Yn de 'Naricht' stiet: 'Genoodzaakt om met de zangwijze van Deutsche liederen tevens de maat van het vers over te nemen, verviel men somtijds ongevoelig in het hoofddenkbeeld tevens, of in den algemeenen gang van het geheel.' Hat Eeltsje allinnich de meldij fan 'Verzeihen Sie, mein Herr Baron' oernommen en, om't it 'hoofddenkbeeld' fan dit liet oerienkaem mei it ûnderwerp fan de "Junker und Bauernmädchen-Duette" op dizze meldij syn 'Jonker Pyt en Sibbel' skreaun?

De meldij fan 'Jonker Pyt en Sibbel' sa as dy ôfprinte is yn de twadde printinge fan *De Lapekoer fen Gabe Skroor* is yn Deutsches Volksliedarchiv net to finen. Ek yn it Nederlands Volksliedarchief komt dy meldij net foar.

Op 'e fraech oan it Deutsches Volksliedarchiv nei de meldijen fan de lieten *a* o/m *h* kaem it folgjende foar 't ljocht: gjin meldij fan *a*, *b* en *g*; acht farianten mei meldij fan *c*; twa farianten mei meldij fan *d/h*; ien fariant mei meldij fan *e* en ien fariant mei meldij fan *f*!:

- 1: Sag mir, Grete, nur zwei Worte (A 67406)
- 2: Bauernmädchen, hör mein Bitten (A 86087)
- 3: Höre, Hannchen, nur zwei Worte (A 130640)
- 4: Gretchen, höre nur zwei Worte (A 143696)
- 5: Schönes Kind ach nur zwei Worte (A 145748)
- 6: Höre Gretel nur zwei Worte (E 4991)
- 7: Gredel hör doch nur zwei Worte (E 5616)
- 8: Höre Gretel nur zwei Worte (E 7338)
- 9: Sag mir, Schönste, willst du lieben (A 124515)
- 10: Sag' o Schönste, kannst du lieben (A 146584)
- 11: Komm doch du hübsches junges Bauermädel (E 3865)
- 12: Ach liebes Mädchen schönes Kind (A 145747)

Dat bringt it tal "Junker und Bauernmädchen-Duette" op tweintich! Faeks is it mooglik om mei in wer hwat oare fraechstelling noch mear farianten to bisetten.

Alle meldijen binne oars. Ek de farianten fan ien tekst hawwe hieltiten oare meldijen. Wol in biwiis foar it greate

tal fan dizze lieten dat der yn dy tiid west hat. Noch altiten net is de krekte boarne fan Eeltsje Halbertsma's liet foun, sil faeks ek wol noait foun wurde, mar ik hoopje troch it iepenbier meitsjen fan dizze Dútske lietteksten in pear nije idéén bybrocht to hawwen oer in mooglik foarbyld foar 'Jonker Pyt en Sibbel'. Hwant ik leau net sasear dat Halbertsma de 18de-ieuske 'Vermakelijke Zamen-Spraak, Tusschen een Steedsche Jonker/ en een Friessche Boerin' foar eagen hie doe't er syn 'Jonker Pyt en Sibbel' dichte, lyk as Klaes Dykstra dat net (mei) útsletten achtste wol yn syn *Lyts hânboek fan de Fryske literatuer* (side 41).⁶ Wol komt dy 'Zamen-Spraak' hwat it ûnderwerp oanbilanget oerien mei 'Jonker Pyt en Sibbel', mar it greate forskil is dat it de jonker oan 'e ein slagget om de faem to winnen. Boppedat hat it fers 200 rigels. De 'Zamen-Spraak' sil wol dichte wêze nei it foarbyld fan de Frânske pastorales, dêr't ealljue harderinnen yn biprate wolle. Dy pastorales wiene ek faek yn twaspraekfoarm skreaun.

En it houlik mei de lofterhân? Sit dat yn in fariant dy't wy net kenne? Hat Eeltsje dat der sels yn brocht? Of wol er allinnich mar it greate forskil dúdlik meitsje tusken de jonker út 'Jonker Pyt en Sibbel' en Hoatse út 'De Boalsserter Merke'⁷, dy't oan 'e ein seit: 'Dêr', sei ik, 'dêr, myn Wobbel! Dêr hast myn rjochterhân.'?

Heemskerk

Heleen Borsje-Hillebrand

Noaten:

1. Oanfolle tekst fan in lêzing (yn it Hollânsk) hâlden op it 34ste 'Nederlands Filologencongres' op tongersdei 15 april 1976 to Amsterdam.
2. Buma, W.J., *Verzeihen Sie, mein Herr Baron*, yn: *Us Wurk* 23 (1974) side 73-78.
3. 'Jonker Pyt en Sibbel' û.o. yn: Bruorren Halbertsma, *Rimen en Teltsjes*, (Boalsert 1969⁸) side 18-20; yn dy útjefte stiet de 'Naricht' op side 91-92.
4. Dit achtste liet haw ik to tankjen oan dr. L. Okken fan it Dútsk Ynstitút RU Utert.
5. Nijsgjirrich yn dit forbân is ek de tekst op in spuonnen doaze dy't stiet yn it Marker hûs yn it Iepenloft Museum to Arnhim. Dy doazen komme út Súd-Dútsklân en binne biskildere mei brulloftspearkes, blommen, ensfh. De bidoelde doaze hat ûnder de ôfbylding fan in pearke de tekst: 'Ach lieber Schatz, ach Herzens Kind, Eil doch zu mir und dasz geschwind'. Sjoch foar in foto fan dy doaze: *Ideaal Wonen* nr 55 (septimber 1974), side 45.
6. Dykstra, Klaes, *Lyts hânboek fan de Fryske literatuer* (Ljouwert 1977). De 'Vermakelijke Zamen-Spraak' is to finen yn: *Estriken XXIII*, side 157-162.
7. *Rimen en Teltsjes*⁸ side 16-17.